

Nada Štachová

MEZI NADĚJÍ A ZOUFALSTVÍM: K POČÁTKŮM PROFESNÍ ETIKY ADVOKÁTŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH

Abstrakt: Ústředním tématem příspěvku je otázka, jak z pozic právní historie nahlížet etické dějiny advokátského stavu. Prameny z církevního i světského prostředí, které svědčí o činnosti advokátů, lze rozdělit na dvě skupiny. První akcentuje ideál mravnosti a spravedlnosti. Druhá registruje stížnosti vůči advokátům, kteří jsou podrobena ostré kritice, v podstatě od chvíle, kdy se pravidelně objevují na soudním fóru. Vnímat negativní zmínky o advokátech, které jasně převažují, doslovně, by ovšem znamenalo číst jejich poselství jednostranně. Za kritikou zkažených advokátů lze tušit jasné povědomí o ideálu mravnosti, který ztěšňuje sv. Ivo.

Klíčová slova: advokáti, etika, české země, středověk, právo

DRAMA ÚVODEM

Klademe-li si otázku, zda jsou dějiny advokacie jen vývojem určité instituce, nebo životním dramatem, které středověk zakouší jako napětí mezi zoufalým pádem a vznesenou svatostí, nemůžeme se vyhnout dvojí povaze advokátského stavu. Tu na první pohled patrnou, vnější, lze spojit s existencí právních předpisů formujících přístup advokátů k tomuto povolání, stanovujících meze jejich činnosti a regulujících výši odměn, které mohou žádat po svých klientech. Každodenní realita advokáta se ovšem odvíjí ještě od jiného, méně „viditelného“ vztahu. Jde o etické napětí mezi ideálem služby druhému a spravedlnosti a pokušením svévolného prospěchářství. Proto jsou dějiny advokátského stavu také dějinami všech etických rozhodnutí, která kdy byla v právu učiněna, otevřeným příběhem, v němž má své místo nejen zkažený advokát, ale i francouzský světec – sv. Ivo.

Představíme-li si v duchu postavu sv. Iva z Hélyory,¹ vyvstane nám pravděpodobně před očima ztvárnění, které na zakázku pražské Právnické fakulty vytesal v roce 1711 Matyáš Bernard Braun.² Sousoší umístěné na Karlově mostě blízko Staroměstské mostecké věže

¹ Blíže o tomto světcí STRECK, Michael – RIECK, Annette. *St. Ivo 1247–1303 Schutzpatron der Richter und Anwälte*. Köln: Verlag Otto Schmidt, 2007; RIECK, A. *Der Heilige Ivo von Helory (1247–1303)*. Advocatus pauperum und Patron der Juristen. Frankfurt am Main u. a.: Lang, 1998; heslovitě (vč. další literatury) BAUTZ, Friedrich Wilhelm (Hg.). *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*. Bd. 2. Herzberg u. a.: Bautz, Hamm, 1990, sl. 1393–1394; ERLER, Adalbert (Hg.). *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*. Bd. 2. Haustür-Lippe. Berlin: E. Schmidt, 1978, sl. 511n. a KIRSCHBAUM, Engelbert-BRAUNFELS, Wolfgang (Hg.). *Lexikon der christlichen Ikonographie*. Bd. 7. Ikonographie der Heiligen Innozenz bis Melchisedech. Freiburg i. Br. u. a.: Herder, 1994, sl. 17–20.

² Interpretaci sousoší na Karlově mostě z pohledu právní ikonografie nabízí KNOZ, Tomáš. Svatý Ivo a uzdravující spravedlnost. (K problematice právní mentality a právní ikonografie v raném novověku). In: B. Chocho-láč – L. Jan – T. Knoz (ed.). *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali Prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*. Brno: Maticе moravská, 1999, s. 173–189; dále ADAMOVIČ, Karolina – LOJEK, Antonín. Svatý Ivo a svatá Aja ve světle českého výtvarného umění. In: Vilém Knoll (ed.). *Poceta Stanislavu Balíkovi k 80. narozeninám. Acta historico-iuridica Pilsnensia 2008*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 14–19 (vč. dalších vyobrazení). Výtvarná ztvárnění sv. Iva v českém prostředí sledují ADAMOVIČ, K. – ŠOUŠA, J. *Spravedlnost v českém výtvarném umění*. Praha: Pražská vydavatelská společnost, 2004.

upomíná na světce, který obhajoval chudé, a pro svou zbožnost, pokoru i laskavé srdce, byl v roce 1347 svatořečen papežem Klementem VI. Sv. Ivo je považován také za patrona soudců a advokátů, neboť většinu života zasvětil církevnímu soudnictví. Ačkoliv pocházel z urozené rodiny, odřekl se světských radovánek a po studiu teologie a práv se už jako kněz rozhodl kráčet po cestě k nejvyšší Spravedlnosti.

Sv. Ivo je ztělesněním dokonalé podoby advokáta, personifikací vztahu mezi Spravedlností, která je v rukou Božích, a pozemským právem. Co však přibližuje sv. Iva ideálu, je Boží milost, která proměňuje lidskou přirozenost v dokonalost, svatost. Příběh sv. Iva je tak v první řadě příběhem světce, jenž svým příkladem vybízí k následování, k hledání spojení lidského práva a univerzální morálky. Příběh „přímluvce chudých“ by proto neměl patřit k základní znalostní výbavě všech advokátů pouze pro pocit jejich příslušnosti k tomuto „stavu“. Právě Ivova etika je tím, co by mělo poutat naši pozornost. Ona je mostem, který překlenuje staletí mezi dneškem a dobou, v níž sv. Ivo žil.

Naznačený ideál promítnutý do historicky podmíněné lidské skutečnosti otevírá základní etický problém: jak by se měl advokát chovat? Koho by měl stavět na první místo a komu by měl sloužit – sobě, klientům nebo spravedlnosti? Profesionální mravnost je v každodenní právní praxi neustále vystavována zkouškám vyplývajícím z množství mnohdy protichůdných zájmů.³ Pro společnost by bylo zhoubné, kdyby se vnější řád právní křivil a ohýbal nemravností advokátů. Proto je na advokátský stav kladena výzva hledat ideál spravedlnosti. Dějiny advokacie se musí tímto klíčovým problémem nechat vést a sledovat jeho stopu v pramenech.

1. KONTEXT PROBLÉMU

První záchytný bod představují pro právního historika zprávy letopisců. Na stránkách Jarlochovy kroniky se sice roku 1187 objeví biskupův advokát („*advocatus*“) a knížecí zástupce („*procurator*“), popisovaná scéna se však odehrává na říšském sněmu v Řezně, nikoliv na domácí půdě.⁴ Latinského termínu „*advocatus*“ užívají také stylizátoři listin 12. a 13. století.⁵ Sémanticky se tento termín může krýt s osobou vykonávající správní a soudní pravomoc v zastoupení pána nějakého území, města či vesnice, pohybujeme-li se ve světském prostředí, neboli s fojtem či rychtářem. Na církevní půdě lze výraz „*advo-*

³ Co se týče českých poměrů, je literatura k profesní etice advokátů poměrně skromná, zejm. ve srovnání se zeměmi *common law*. Srov. alespoň KRŠKOVÁ, Alexandra. *Etické desatoro začínajícího advokáta. (Vademecum profesijní etiky)*. Bratislava: Iura Edition, 2008. Příznivější je situace např. v Polsku – srov. TOKARCZYK, Roman. *Etyka prawnicza*. Wyd. 5. Warszawa: Lexis Nexis, 2011, zejm. s. 167–193 (na s. 192n. též další zahraniční literatura).

⁴ Úryvek líčí spor mezi pražským biskupem Jindřichem Břetislavem a českým knížetem Bedřichem, který byl rozřešen na říšském soudu v Řezně za předsednictví Fridricha Barbarossy. Obě strany odpovídaly skrze své zástupce – viz výše v textu. V Jarlochově kronice je vyprávění zařazeno k roku 1182 – EMLER, Josef (ed.). *Fontes rerum Bohemicarum*. Tom. II. Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus. Praha: Museum království Českého, 1874, s. 480n. Na správnou chronologii upozornil NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny*. Dílu I. část II. Od Břetislava I. do Přemysla I. Praha: Jan Laichter, 1913, s. 1093, pozn. 1.

⁵ Termín poprvé použit v listině římského krále Konráda III. z roku 1144, adresované olomouckému biskupovi Jindřichu Zdíkovi, v níž ve svědečně řadě vystupuje jistý „*Fridericus advocatus Ratisponensis*“ – řezenský fojt – FRIEDRICH, Gustav (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (dále jen CDB). Tomus I. Pragae: Sumptibus comitorum Regni Bohemiae, 1904–1907, č. 138, s. 141–143.

catus“ přiřadit podle kontextu patronu duchovního ústavu (často jde o jeho zakladatele) či ochránci církevních statků (typicky klášternímu fojtu spravujícímu klášterní majetek). Od poloviny 13. století přibývá listinných dokladů, kdy advokáti vystupují současně jako právní poradci, ev. zástupci stran při soudním jednání.⁶ S nárůstem pramenného materiálu se rozšiřuje i repertoár výrazových prostředků, takže vedle již zmiňovaného „*procurator*“ (poručník, prokurátor) se jako synonymum pro advokáta užívá termín „*prolocutor*“ (řečník).⁷ Posledně uvedený výraz velmi dobře vystihuje hlavní náplň advokátovy činnosti – „*řečňování*“,⁸ tj. aktivní vystupování na soudě, které spočívalo v obhajobě, právní poradě, přednesení stížnosti či vznesení žaloby místo strany.

Hlavním působištěm advokátů, kde se mohli pochlubit svým řečnickým uměním, bylo nepochybně soudní fórum. Středověká společnost respektovala rozdíl mezi laickým a církevním prostředím a vnímala tyto dva „světy“ jako něco vzájemně se sice prostupujícího, avšak do jisté míry odděleného. Takový pohled se uplatňoval i na právo, jež se rozpadalo na dvě kategorie: kanonické a světské. První se v duchu personality práva vztahovala na zástupce duchovenstva, druhá na laiky. Výrazným specifikem, které odlišovalo obě kategorie, bylo jejich sepětí s římským právem – v případě práva kanonického velmi zřetelné, či s domácí tradicí sahající svými kořeny ke zvykovému právu – v případě práva světského bohatě z něj čerpajícího.⁹ Patřit k jednomu či druhému okruhu práva znamenalo pro řečníky podrobit se pravidlům, jež byla stanovena pro výkon jejich povolání a současně znát co nejlépe procesní předpisy ovládající řízení před daným soudem.¹⁰ Propracovanější systém co do formulace procesních norem i stanovení podmínek pro výkon povolání advokáta nabízel církevní právo.¹¹ Důvodů, z nichž zmíníme jen ty nejdůležitější, bylo několik: odlišná úroveň vzdělanosti kleriků ve srovnání s jejich laickými protějšky, úcta k tradičním duchovním hodnotám katolické církve,

⁶ Podrobný rozbor listinného materiálu do roku 1278 přinesla BLÁHOVÁ, Marie. „Advocatus“ v přemyslovských Čechách. In: S. Balík – J. Miksová (eds). *Z minulosti advokacie*. Sborník příspěvků z 1. konference o dějinách advokacie konané Výborem pro dějiny ČAK ve spolupráci s Právníkou fakultou ZČU dne 11. 11. 2004 v Praze. Praha: Linde, 2005, s. 24–32, v závěru sumarizace významových rovin termínu „*advocatus*“. Nověji srov. BLÁHOVÁ, M. Advokacie v českých zemích před rokem 1615. In: Stanislav Balík a kol. *Dějiny advokacie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Česká advokátní komora a NG v Praze, 2009, s. 20–45, tentokrát s využitím dalších narativních a právních pramenů zejm. mladšího období. Případovou studii, která doplňuje sérii listin s výskytem advokátů, představila ŠTACHOVÁ, Naďa, Ke sporu hradiského opata Budiše s Albertem z Lešan 26. 11. 1279. Úvaha o zemském právu v období tzv. prvního interregna. In: V. Knoll – M. Karhanová (ed.). *Naděje právní vědy. Býkov 2007*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 174–179.

⁷ V Kletově Gosáři z 2. poloviny 14. století je latinský termín „*advocatus*“ přeložen nikoliv jako řečník, ale jako „*zpravatel*“, „*zpravitel*“ – FLAJŠHANS, Václav. *Klaret a jeho družina*. Sv. 1. Slovníky veršované. Praha: ČAVU, 1926, s. 188, ř. 2235.

⁸ BĚLIČ, Jaromír – KAMIŠ, Adolf – KUČERA, Karel. *Malý staročeský slovník*. Praha: SPN, 1978, s. 433 „*řečňování*“ vymezují jako obhajobu.

⁹ V širších souvislostech KEJŘ, Jiří. Středověká právní věda. In: Pavel Spunar a kol. *Kultura středověku*. Praha: Orbis, 1972, s. 65–85.

¹⁰ Podrobnou studii o řečnících a poručnících, kteří vystupovali na zemském právu, předložil MARKOV, Josef. *Řečník a poručník*. (Kapitola z dějin českého zemského soudního řízení). Bratislava: PF UK, 1937.

¹¹ Základní přehled (vč. další literatury) podává PLÖCHL, Willibald M. *Geschichte des Kirchenrechts*. Bd. I. Zweite, erw. Aufl. Wien – München: Herold, 1960 (zejm. s. 251n., 419) a Bd. II. Zweite, erw. Aufl. Wien – München: Herold, 1962 (zejm. s. 370nn.); dále TRUSEN, Winfried. Die gelehrte Gerichtsbarkeit der Kirche. In: Helmut Coing (Hg.). *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte*. Erster Band. Mittelalter (1100–1500). Die gelehrten Rechte und die Gesetzgebung. München: C. H. Beck, 1973, s. 477n.

schopnost tvůrčím způsobem rozpracovávat myšlenkové bohatství římskoprávní vědy, kladný vztah k písemnému pořízení, smysl pro řád jako všeprostopující element univerza a neochvějná víra v Boha – nejvyššího Soudce – milosrdného a spravedlivého.

Prameny podložená svědectví o fungování církevních soudů se mohla v českých zemích objevit teprve poté, kdy církev dosáhla exempce ze soudní jurisdikce panovníka.¹² Po vydání velkého privilegia Přemysla Otakara I. z 10. března 1222¹³ vykročila česká církev směrem k vlastní organizaci soudnictví, která se začala pozvolna formovat v jednotlivých diecézích. O soudu biskupského oficiála,¹⁴ který jako delegovaný soudce podléhal pravomoci pražského či olomouckého biskupa, existují první torzovité zmínky ze 13. století. Ty jsou od 30. let 14. století doplňovány podrobnějšími zprávami, zabývajícími se mj. věcnou příslušností tohoto soudu, jenž byl kompetentní řešit spory mezi duchovními a laiky, otázky manželských vztahů, lichvy a záležitosti ryze duchovní.¹⁵

Kanonické právo utvářené po staletí zákonodárnými akty papežů a usneseními ekumenických koncilů pronikalo jako právo „nadmárodní“ i na naše území.¹⁶ Znalost kanonického práva a zejména římsko-kanonického procesu¹⁷ byla, kromě dodržování určitých morálních standardů, nutným předpokladem pro výkon advokacie v rámci církevního soudnictví. Z tohoto úhlu pohledu je pochopitelné, že se univerzitní vzdělání stalo jednou z podmínek pro přijetí do stavu advokátů.¹⁸ Za právníkům vzděláním

¹² Srov. alespoň VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny země Koruny české*. Sv. 2. 1197–1250. Praha: Paseka, 2000, s. 133–145 a ŽEMLIČKA, Josef. *Počátky Čech královských (1198–1253)*. Proměna státu a společnosti. Praha: NLN, 2002, s. 111–131, kde je uvedena další literatura k zápasu Přemysla Otakara I. s pražským biskupem Ondřejem a k emancipaci církve v českých zemích.

¹³ *CDB II*, č. 227, s. 210–213.

¹⁴ Podrobně KUBÍČKOVÁ, Božena. K počátkům pražského oficialátu. *Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy*. 1932, roč. 5, s. 391–479 (zejm. kap. IV, s. 424–433). Její závěry korigovala a doplnila HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Z diplomatické praxe pražského oficialátu ve druhé polovině 14. století. *Sborník archivních prací*. 1972, roč. 22, s. 135–162; HLEDÍKOVÁ, Z. Z dějin církevního soudnictví doby předhusitské (Soudní agenda pražského arcibiskupství). *Zápisky katedry čsl. dějin a archivního studia*. 1961, roč. 5, s. 43–59. Vztahy mezi generálními vikáři a oficiály sledovala HLEDÍKOVÁ, Z. Soudní akta generálních vikářů. *Sborník archivních prací*. 1966, roč. 16, s. 157–171; nověji HLEDÍKOVÁ, Z. *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské*. Praha: UK, 1971. K soudu olomouckého oficiála nejnověji ELBEL, Petr. Oficialát v olomoucké diecézi ve středověku (od počátků v 50. letech 13. století do 50. let 15. století). In: Pavel Krafl (ed.). *Sacri canones servandi sunt*. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV. Praha: HŮ AV ČR, 2008, s. 324–342.

¹⁵ HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha: NLN, 2007, s. 179n.

¹⁶ Působení kanonického práva ve středověku v českých zemích byla nověji věnována kolektivní monografie KRAFL, P. a kol. *Sacri canones servandi sunt*. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV. Praha: HŮ AV ČR, 2008. Ze starších prací srov. KEJŘ, J. Pronikání kanonického práva do českého státu ve středověku. *Revue církevního práva*. 1997, roč. 8, č. 3, s. 137–155 a VANĚČEK, Václav. Pronikání římského a kanonického práva na území dnešního Československa od 2. pol. 9. stol. do 1. pol. 14. století. *Právněhistorické studie*. 1966, roč. 12, s. 27–38.

¹⁷ Vlivem římsko-kanonického procesu na domácí soudní praxi se zabýval BOHÁČEK, Miroslav. Das Römische Recht in der Praxis der Kirchengerichte der Böhmisches Länder im XIII. Jahrhundert. *Studia Gratiana*. 1967, roč. 11, s. 275–304. Svůj význam si stále drží práce Emila OTTA. Působení práva církevního na rozvoj řízení soudního vůbec a v českých zemích zvlášť. *Právník*. 1877, roč. 16, passim (o advokátech s. 289); OTT, E. Das Eindringen des kanonischen Rechts, seine Lehre und wissenschaftliche Pflege in Böhmen und Mähren während des Mittelalters. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung*. 1913, roč. 3, s. 1–107; OTT, E. *Beiträge zur Receptionsgeschichte des römisch-kanonischen Prozesses in der böhmischen Ländern*. Leipzig: Breitkopf u. Härtel, 1879 (o advokátech s. 76n.).

¹⁸ WETZSTEIN, Thomas. *Heilige vor Gericht. Das Kanonisationsverfahren im europäischen Spätmittelalter*. Köln u.a.: Böhlau, 2004, s. 29.

putovali také studenti z českých zemí.¹⁹ Nárůst počtu graduovaných právníků po založení Karlovy univerzity a později samostatné právnické univerzity v Praze významnou měrou přispěl ke stabilizaci církevního soudnictví u nás.²⁰ Hodnoceno s odstupem několika staletí, znalci obojího práva, nacházející uplatnění u nejvyšších úřadů církevní i světské správy a soudnictví, se rozhodujícím způsobem podepsali na úrovni domácí právní kultury vrcholného středověku.²¹

2. FORMOVÁNÍ „ETICKÉHO KODEXU“

Změněné poměry lucemburské éry odrážejí nařízení prvního pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic z roku 1356.²² Jejich ustanovení sledují primárně fungování soudu pražského oficiála. Významné místo v něm zaujímají odstavce týkající se postavení konzistoriálních advokátů a prokurátorů.²³ Mezi podmínkami umožňujícími uchazeči přijetí na místo advokáta figuruje kromě vykonání zvláštní zkoušky také přísaha na evangelia²⁴ předepsaná povinně pro všechny advokáty a prokurátory, a zapisovaná do matriky uchovávané v kanceláři arcibiskupa. Text přísahy písemně zachycený devět let po kanonizaci sv. Iva má hlubší souvislost se světcem, než by se na první pohled mohlo zdát. Prísaha fyzicky provedená dotekem na slovo Boží zakládá neviditelný vztah s nejvyšším zákonem, kterým je evangelium. Tento vztah se navenek projevuje ve službě. Dobře sloužit neznamená bezohledně prosazovat své nebo klientovy zájmy, ale tyto zájmy vždy korigovat s ohledem na spravedlnost. Pravá služba, služba pravdě a spravedlnosti kromě pokory a sebezapření vyžaduje rovněž jistou dávku rozhodnosti a odvahy,

¹⁹ České studenty působící na zahraničních univerzitách sleduje TADRA, Ferdinand. *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*. Praha: KČSN, 1897, s. 239–279; JIREČEK, Hermenegild. *Právnický život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce 9. do konce 19. století*. Praha: nákl. vl., 1903, s. 319–323; dále ČERNÁ-ŠLAPÁKOVÁ, Marie Ludmila. *Studenti ze zemí českých na universitě v Orleansu a na některých jiných francouzských univerzitách*. *Český časopis historický*. 1934, roč. 40, s. 347–362, 548–564; ČERNÁ-ŠLAPÁKOVÁ, M. L. *Studenti z Českých zemích v Paříži*. *Strahovská knihovna*. 1970–1971, roč. 5–6, s. 70–72. Speciálně ke studiu římského práva na zahraničních právnických fakultách srov. OTT, E. *Beiträge*, s. 36–42; BOHÁČEK, M. *Einflüsse des römischen Rechts in Böhmen und Mähren*. Mediolani: Guiffre, 1975, s. 20–24; URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého*. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 11–20.

²⁰ KEJŘ, J. Pronikání, s. 143nn.; k dějinám pražské univerzity srov. KEJŘ, J. *Pražská právnická fakulta a právnická univerzita*. In: F. Kavka – J. Petráň (red.). *Dějiny univerzity Karlovy 1348–1990*. Praha: UK, 1995, s. 163–182, podrobněji KEJŘ, J. *Dějiny pražské právnické univerzity*. Praha: Carolinum, 1995.

²¹ KEJŘ, J. *Právní kultura českého středověku*. *Minulostí Západočeského kraje*. 1996, roč. 31, zejm. s. 10n.

²² Znění nařízení vydal MENČÍK, Ferdinand (ed.). *Několik statutů a nařízení arcibiskupů pražských Arnošta a Jana I. (1355–1377)*. Praha: E. Grégr, 1882, s. 6–11. Monografii o prvním pražském arcibiskupovi nejnověji představila HLEDÍKOVÁ, Z. *Arnošt z Pardubic*. Arcibiskup, zakladatel, rádce. Praha: Vyšehrad, 2008 (zejm. s. 132nn.). Srov. též sborník BOBKOVÁ, Lenka – GLADKIEWICZ, Ryszard – VOREL, Petr (eds). *Arnošt z Pardubic (1297–1364)*. *Osobnost – okruh – dědictví. Postać – środowisko – dziedzictwo*. Wrocław, Praha, Pardubice: UK, 2005.

²³ Podrobně u VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha: Vyšehrad, 1947, s. 327–330.

²⁴ Text týkající se přísahy (překlad autorky): „*Ustanovujeme, aby všichni, kteří zastávají úřad konzistorního advokáta a prokurátora, nyní i budoucí, osobně vykonali přísahu na evangelia, a to v tom smyslu, že budou věrně a odhodlaně pečovat o podporu stran, které zastupují, a to, co by shledali jako pravé a spravedlivé, aby se snažili předávat svým klientům. Nespravedlivé případy at' vědomě nepřijímají. Pokud by se ujali nějakého případu, který by se jim zpočátku jevil jako spravedlivý, neboť jej strana lživě vyličila, ale v průběhu procesu by zjistili, že spravedlivý není, takový případ at' neprodleně odmítnou a přesvědčí stranu, kterou zastupují, aby ustoupila od žaloby nebo obhajoby takového nespravedlivého případu. Tato přísaha advokátů má být zapsána do matriky ...*“ – MENČÍK, F. (ed.). *Několik statutů*, s. 9.

je-li potřeba odmítnout nespravedlivou při a poučit nečestnou stranu, aby od nespravedlivě vedené pře ustoupila.²⁵ Ideální stav akcentující evangelijní rozměr služby posvěcený přísahou, která měla být oporou každému advokátovi ve chvílích „pokušení“, mohl být v praktickém životě ohrožován nejrůznějším způsobem. Sama statuta výslovně upozorňují na nemírné odměny, které si advokáti účtovali za vedení při. Touha po zisku je často dováděla do situací, kdy nebyli schopni kvůli zaneprázdnění dostát svým povinnostem a vykonávat řádně své povolání.

Stejným svodům jako konzistentní advokáti podléhali také světští řečníci. Velmi dobře to dokumentuje dochovaný text přísahy publikovaný ve sněmovním usnesení z roku 1547.²⁶ Namísto přehnaných odměn je v něm zmiňován jiný nešvar – braní jorgeltů, předem sjednaných ročních paušálů, za něž si advokáty najímala města nebo zámožní šlechtici a měšťané. Sněmovní usnesení, které hodlalo tuto praktiku vymýtit,²⁷ se snažilo objasnit, proč by advokáti neměli pobírat předem dohodnuté roční platy. Nejvážnějším argumentem byla vázanost advokátů jorgelty a nemožnost odmítnout křivou při. Na váhu padal také ohled na chudé a na vlastní svědomí řečníků, kterým nic (tím méně peníze) nemělo bránit v konání dobra a spravedlnosti.²⁸

Ze srovnání výše uvedených přísah vyplývají některé rozdíly. Příklad světského řečníka se sice děje s odvoláním na Boha, který zde opět ztělesňuje strážce spravedlnosti, k němuž by se měl upínat zrak každého pod přísahou. Odkaz na Boha má však, vyjma morálního, ještě jeden, tentokrát formální, rozměr. Stává se legitimizačním prostředkem, který přísahu v očích veřejnosti činí právoplatnou, relevantní. Závazným a určujícím pro chování řečníka se stává jiný pramen – zákon, zemské zřízení, nikoliv příkaz evangelia, služba spravedlnosti, která ustupuje do pozadí. Aktuálnějším problémem ohrožujícím mravnost společnosti se ukazuje být nespravedlivý advokát, ne zkažený klient, jehož špatný úmysl má potenci vřhnout nepříznivé světlo na advokátský stav jako celek.

²⁵ V podobném duchu se vyjadřoval i Tomáš Štítý ze Štítného, když nabádal řečníka, aby: „*věda křivů při, ... má jě zbyti můdře, aneb navesti toho, jehož při nese, aby se smluvil a dosti učinil svému protivníkovi za jeho škodu.*“ – ERBEN, Karel Jaromír (ed.). *Tomáše ze Štítného Kničky šestery o obecných věcech křesťanských*. Vydány od univerzity Pražské na památku jejího založení před 500 lety. Praha: K. Jeřábková, J. Hlaváček, 1852, s. 150.

²⁶ „*Přísaha řečníků. Přísahám pánu Bohu, že v této práci řečnické chci se tak, jakž jest mi zřízením zemským ode všech tří stavův království Českého vyměřeno, všelijak upřímně, pravě a spravedlivě chovati a žádných cest neukazovati ani jakých obmyslů, jimiž by spravedlnosti lidské soudcům kterýchkoli soudů zastíratí aneb křivě pře promouány býti mohly, neobmysletí, a také pamatuje na přísahu svou, nemám žádných určitých jorgeltův od žádného tejně nebo zjevně bráti. Toho mi rač dopomáhati pán Bůh z milosti své svatě svou všemohoucí mocí.*“ Otištěno v: *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*. II. 1546–1557. Praha: E. Grégr, 1880, s. 152–153.

²⁷ Sněmovní usnesení v tomto bodě dodržováno nebylo, jak dokazují pozdější zemská zřízení z let 1549 a 1564, která opakují znění zemského zřízení z roku 1530, kde se braní jorgeltův připouští: „*Ktož z těch lidí, kteříž od jiných pře vedú a službu od nich aneb jorgelt mají, to se při tom zuostavuje, aby takové služby a jorgelty bráti mohli ...*“ – Zřízení zemská Království českého z léta M.D.XXX. In: H. Jireček – J. Jireček (ed.). *Codex juris Bohemici* (dále jen CJB) IV/1/1. Praze: F. Tempsky, 1882, s. 76, čl. 191.

²⁸ „*Když řečník, jsa svědomí dobrého, v křivou a nespravedlivou při by se dáti nechtěl, tehdy se pro povinnost, v kterouž jest tím jorgeltem zavázán, musí proti svému svědomí tu nespravedlivou při věsti i ji brániti. Jest toho i druhá příčina, aby jorgeltův řečníkům dáváno nebylo, a to tato: neb mnozi chudší ze všech stavův království tohoto, nemohouce s to býti, aby své řečníky měli, museli by znamenité škody i těžkosti při spravedlnostech svých nésti, protože bohatí by jorgelty svými takovými všecy řečníky obsáhli a je sobě jako zakoupili, maje z týchž bohatých jeden tři, čtyři i někdy více řečníkův; jesto skrze to, by pak i který řečník některému chudšímu, vida pouhou jeho spravedlnost, rád pomoci chtěl, tehdy jsa tak svázán tím jorgeltem, toho učiniti nesmí.*“ – *Sněmy české* II, s. 152–153.

Těžiště podezření z nespravedlnosti se tak v této přísaze přesouvá na advokáta, před jehož úskoky, které mohou zatemnit samu spravedlnost, je potřeba se mít na pozoru.

V textu přísahy z roku 1547 se odkazuje na zemské zřízení, jež mělo stanovit meze přípustného chování řečníků vystupujících před zemským soudem. Za nejdůležitější české zemské zřízení je v tomto smyslu možno považovat zemské zřízení z roku 1530, jehož předpisy s drobnými úpravami přebírají mladší zemská zřízení z roku 1549 a 1564. V samostatné kapitole „*O řečnících*“²⁹ je v několika článcích zachycen pokus o formulaci „etického kodexu“ advokátů, který prostřednictvím zákazů a příkazů načrtává vzorce chování, jež by měl každý řečník dodržovat. Pod hrozbou ztráty hrdla se v něm řečníkům obou stran zapovídá uzavírat spolky a domlouvat se navzájem o podílu na zisku bez ohledu na zájmy klientů, radit protistraně a zneužívat k tomu důvěrných informací, které získali od zastupované strany.³⁰ Pravidla pro výkon povolání advokacie se dotýkají rovněž vztahu soudce a advokáta. Samozřejmostí je dodržování vzájemné úcty, respekt k autoritě soudců i k protistraně. Advokátům se doporučuje vystríhat se jakýchkoliv hanlivých urážek, nevzbuzovat hněv a uváženě volit slova, aby nepopudili někoho z přítomných. Prohřešky proti dovolenému chování posuzuje a trestá zemský soud nebo soud, před nímž se advokát pochybení dopustil. Žádný soud v českém království nadto není povinen čekat na opozdilé řečníka, který by pro neúměrný počet převzatých případů promeškal soudní jednání.

Ustanovení „etického kodexu“ tak, jak byl formulován v zemském zřízení v roce 1530, rozvíjelo pozdější zákonodárství jen v jednotlivostech, přesto velmi podstatných. Zástupci všech tří stavů se v létě roku 1545 shodli na tom, „*což se řečníkuov dotýče, kteříž před soudy mluví, ti aby byli lidé dobří, na poctivosti zachovali*“.³¹ Řečníci nesměli nikoho bezdůvodně očeřňovat, záměrně oddalovat soudní pře a bránit stranám v uzavření smíru. Za porušení těchto příkazů mohli být řečníci v krajním případě zbaveni práva obhajovat strany před soudem.

Zvláště choulostivou otázkou představovala odměna za služby řečníka či prokurátora. Až do vydání zemského zřízení v roce 1530 nebyl v zemském právu, na rozdíl od práva městského, stanoven tarif upravující maximální řečnické sazby za jednotlivé pře.³² Odměny byly odstupňovány podle výše vysouzených kop grošů českých, zvláštní taxy byly stanoveny podle typu sporu, který řečník vedl, přičemž záleželo také na výsledku sporu. Mimo určené sazby nebylo zakázáno podarovat řečníka zvěřinou, ptactvem, rybami nebo jinými drobnostmi. Od chudých vdov a sirotků se dary přijímat neměly.³³

²⁹ *CJB IV/1/1*, s. 76–78, č. 191–196.

³⁰ Už na konci 15. století upozornil na stejné jednání řečníků Viktorin Kornel ze Všehrd. Slušnost mu ovšem velela podobným tématům se vyhnout: „*Nalezli jsú se někteří, ježto s jednu stranú stojiec a od nie z peněz mluviac, i druhé jsú, čím by se brániti měla, radili, a často z střmenišťe vól sniedal. O spolciech pak v přiech, o kupování při na zisk, a o rozličných smluvách a sľibiech, jestli žeby súdem pře obdržána nebo obráněna byla: tím se zaneprazdňovati nesľušie.*“ – *CJB III/3*, s. 70, kap. II.18.8.

³¹ *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*. I. Praha: E. Grégr, 1877, s. 634. Stejný požadavek opakuje sněmovní usnesení z roku 1547 – *Sněmy české II*, s. 152.

³² BLÁHOVÁ, M. Dějiny, s. 44. V kapitole věnované městům (s. 37–44) se autorka opírá o starší práci Zikmunda WINTERA. *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl druhý*. Praha: Maticе česká, 1892, s. 708–735. Sumarizuje v ní jednotlivé prameny městského práva včetně horního zákoníku Václava II., na s. 45 připojuje srovnání poměrů v zemském a městském právu.

³³ BLÁHOVÁ, M. *Dějiny*, s. 35.

Ani úprava v podobě jasně stanovených tarifů však nemohla zabránit některým řečníkům, aby po svých klientech nepožadovali platby mnohonásobně převyšující limitní sazby.³⁴ V roce 1615 na problém úplatkářství narazil generální sněm, který odsoudil praktiky řečníků, neboť „*lidi nemírně šacují, a od nich né na sta, ale na tisíce ouplatky berou, a takovými obtížnostmi lidskými velmi rychle bohatnou*“.³⁵ Sněmovní usnesení, jež bylo výsledkem jednání stavů s císařem, završuje snahy o povznesení řečnického stavu v předbělohorské éře. Ačkoliv pokrývá pouze oblast zemského práva, svým významem předčí dosavadní úpravu v tom smyslu, že představuje „první systematický advokátní řád na našem území“.³⁶ Jako jeden z „reformních“ kroků zabezpečujících, „*aby řád, právo a spravedlnost jako i starobylí, dobří a chvalitební obyčejové a zvyklosti tohoto království ostřiháni a potomkům ku příkladu dochováni byli*“, zavádí *numerus clausus* pro 25 zkušených advokátů.³⁷ Kdo bude připuštěn k výkonu advokacie, má nyní rozhodnout učinnost, poctivost a znalost českého (příp. latinského) jazyka. Důležitá role je připisána deklamátorským rejstříkům, které slouží k evidenci adeptů advokacie. Ti, kteří by se opovážili neoprávněně předstoupit před soud, mají být potrestáni vězením. Stejný trest stihne i ty, kdo by protahovali soudní jednání, přijímali nespravedlivé pře nebo brali přemrštěné úplatky.

Na tomto místě je potřeba zdůraznit, že „advokátní řád“ předložený generálním sněmem patří svou povahou i aspiracemi novověku. Ne náhodou je vnímán jako mezník ve vývoji advokacie, která se pozvolna ocitá na přechodu mezi advokací materiální k advokacii formální.³⁸ S postupující formalizací, která přináší precizaci právních předpisů a detailnější právní úpravu, se na druhou stranu rozostřuje vnímání metafyzického kořene mravnosti a přímý vztah k Bohu jako počátku mravního řádu se pomalu vytrácí. Novověk prahne po systematizaci, proto konstruuje nové právní instituce. Ty jsou eticky „nezávadné“, „sterilní“, „čisté“. Vynaložené úsilí je však nakonec vykoupeno ztrátou intimního, středověce tělesného a těsného kontaktu s tím, co etický rozměr skutečnosti zakládá, s ideálem, svatostí, Bohem. Ztracený smysl pro závažnou skutečnost ideálního je pak důvodem, který nedovoluje novověkému člověku spatřit středověký svět v úplnosti. Zůstává jen jeho krutost, tvrdost, špína, nedokonalost, neurčitost institucí a zákonů. Kdo nyní pochopí naději Boží spravedlnosti, tušení Posledního soudu, hloubku přísahy, Desatero, osten prvotního hříchu či archetypální, radikální realitu ctností a neřestí, neustále zpřítomňujících kořeny mravního řádu?

Obě citované přísahy stejně jako pravidla ustalujícího se „etického kodexu“ podávají klíčové svědectví o vztahu univerzální morálky a práva. Lze je považovat za součást stále častěji se objevujících pokusů písemně reglementovat postavení řečníků před soudy různého druhu a stanovit podmínky přístupu k řečnickému povolání. Poukázali jsme

³⁴ Na tuto skutečnost upozorňoval již Viktorin Kornel ze Všehrd: „*jsú někteří za mluvenie po padesáti kopách grošův českých zjevně a neskrytě brali*“ – CJB III/3, s. 69n., kap. II.18.8.

³⁵ Citováno dle TARABRIN, Evžen. *Nástin vývoje advokacie v zemích koruny české (XIII.–XVIII. stol.)*. Praha: Jednota čsl. advokátů, 1936, s. 29–31.

³⁶ BALÍK, S. *Advokacie včera a dnes*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2000, s. 26, další charakteristika u TARABRIN, E. *Nástin*, s. 31n.

³⁷ BALÍK, S. *Advokacie v letech 1615–1627*. In: Stanislav Balík a kol. *Dějiny advokacie*, s. 50.

³⁸ BALÍK, S. *Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie*. Plzeň: ZU, 1998, s. 21. K vymezení formální a materiální advokacie srov. TARABRIN, E. *Nástin*, s. 8n.

na to, že převažující tendencí ve společnosti pozdního středověku se stala snaha zákonnodárnou cestou zajistit, aby etický imperativ naléhal na právníka také zvnějšku, prostřednictvím pravidel, která jsou nezávislá na jeho svědomí. Odvrácenou stránkou takového počínání byla ovšem po celý novověk hrozící ztráta živého kontaktu s ideálem, kořenem mravnosti. Pro prameny tohoto druhu je charakteristické, že svědčí o dobovém společenském vědomí toho, co je správné, že pozitivně formulují obsah vztahu mezi právníkou profesí a mravností, že říkají, jaký by tento obsah měl být.

3. POHLED Z DRUHÉ STRANY – KRITIKA A NÁŘKY

Zrcadlo nastavené těmto svědectvím představuje druhá – pro poznání etických dějin advokacie důležitá – skupina pramenů. Jedná se o rozsáhlý soubor dobových reflexí útočících na neblahé poměry v justici, nářky odsuzující zkaženost řečníků a projevující nespokojenost s nespravedlnostmi tohoto světa, z něhož pro účely tohoto příspěvku vybíráme několik zvláště výmluvných příkladů. Jako základní hledisko sloužící ke kategorizaci těchto pramenů lze použít osobnost autora. Jím vyslovené názory je ovšem třeba hodnotit pod zorným úhlem znalostí o jeho původu, vzdělání, kulturním rozhledu, profesním zaměření či vrozené výbavě. Pro posouzení sdělení toho kterého spisovatele je rovněž důležité vzít v potaz okruh osob, na něž se autor obrací, ať už v pozitivním nebo negativním smyslu.

Nápadná, ale nikoli zarážející je souvislost s dobou vzniku pramenů uvedeného typu. Zprávy o nečestném chování řečníků a poručníků se začínají množit teprve ve chvíli, kdy domácí právníká tvorba dosahuje svého vrcholu, tedy v éře humanistické.³⁹ Z povzdechů nejvyššího sudího království Českého Ondřeje z Dubé (ca 1320–1412/13) však vysvítá, že řečníci působící na zemském právu svému stavu příliš dobré jméno nedělali ani v době před vypuknutím husitských bouří.⁴⁰ Neexistence starších, podobně negativně laděných zmínek a priori neznamená, že by se chování tehdejších řečníků v něčem výrazně odlišovalo. Situaci konce 13. a 1. poloviny 14. století však není možné jednoduše srovnávat s právní realitou počátku 15. století. Na druhou stranu na základě jedné, subjektivně motivované poznámky Ondřeje z Dubé nelze odsuzovat všechny řečníky nebo řečnické povolání jako takové.

Ondřejovy výpady našťěstí můžeme konfrontovat s jiným soudobým pramenem, který má pro pochopení vztahu práva a morálky mimořádný význam. *Knížky sestery o obecných věcech křesťanských* Tomáše ze Štítného (1331–1335 – 1401–1409),⁴¹ jsou

³⁹ Jak prokázal ŠMAHEL, František. *Humanismus v době poděbradské*. Praha: ČSAV, 1963, zejm. s. 66, nový rozkvět domácí jurispudence je třeba spojit již s vládou Jiřího z Poděbrad. Tuto myšlenku potvrzuje i VANĚČEK, V. *Všeobecná mírová organizace podle návrhu českého krále Jiřího z let 1462/1464*. Praha: ČSAV, 1964, s. 57n.

⁴⁰ O řečnících Ondřej z Dubé praví: „*Tenť svú mzdu vezma, žalobu stvoří vždy více lži než pravdy; a to jest jistě z obyčeje pohanského, kdež jsú práva nalezena k libosti, ale ne ku pravdě. A tak i dnes trají do proměny panské.*“ – ČÁDA, František (ed.). *Nejvyššího sudího království českého Ondřeje z Dubé Práva zemská česká*. Praha: ČAVU, 1930, s. 139–140, čl. 43. Podrobný životopis Ondřeje z Dubé viz v úvodu citované edice.

⁴¹ K osobnosti autora srov. úvod edice Karla Jaromíra ERBENA (viz pozn. 25); s akcentem na dílo Tomáše Štítného JAKUBEC, Jan. *Dějiny literatury české*. I. Od nejstarších dob do probuzení politického. Praha: Jan Laichter, 1929, s. 224–252; dále HAVRÁNEK, Bohuslav – HRABÁK, Josef. *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu*. Praha: ČAV, 1957, s. 682–685; nověji GROLLOVÁ, Jana. *Odras změn v pojetí křesťanské morálky a dobové zbožnosti v díle Tomáše ze Štítného*. Diplomová práce na FF MU. Brno 2001, s. 38–53.

koncepovány jako návod, jak se vystříhat všech neřestí a žít v pravdě. V jednom ze šesti traktátů pojmenovaném *Kak se zdejší stavové lidští připodobnávají k andělským kuoróm* autor nalézá paralely mezi devíti kůry andělskými a devíti stavy lidskými.⁴² Velmi zajímavý je text určený soudcům, v němž se dotýká také řečníků, které pranýřuje „*ješto vedú právo proti pravdě, držiac vědomě pře křivé, miesiec svú chytrostí ku pravdě křivdu, aneb málo pravdy ke mnohu křivdy, pravdú křivdu okrašlujíc, a křivdú, ať řku, przniece pravdu; dléc pře pro svůj zisk, a škřekem svým pravého z úmysla utiskajíc, učiec křivdu žalovati, neradiec ku pokoji, ale k sváróm pro své užitky*“.⁴³ Za každé takové provinění proti pravdě budou podle Štítného všichni hříšníci bez výjimky potrestáni při Posledním soudu společně s ďáblý, kteří byli „vystrčeni z nebe“. Spolu s Ondřejem z Dubé sdílí Štítný také hodnocení příčin špatné úrovně (po)zemského práva. Oba se totiž domnívají, že jsou to přetrvávající pohanské obyčeje, které vytvářejí prostor pro libovůli a svévolné jednání řečníků (jednání proti pravdě).⁴⁴

Významným obhájcem a znalcem domácího zemského práva byl, podobně jako Ondřej z Dubé, původem chrudimský měšťan, právník a děkan Karlovy univerzity – Viktorin Kornel ze Všehrd (1460–1520).⁴⁵ Svě stížnosti pronášené na adresu proradných a nevzdělaných řečníků doplňuje stručným vylíčením stavu společnosti, která nedokáže čelit neřestem, jež jsou zvlášť patrné u těch, kteří „*z peněz mluvie a lidem z peněz, z poct, z darów velikých a úplatków a z rozličných alafanców radie (kterýchž se za naše paměti dosti nacházie)*“.⁴⁶ Podle Všehrda není třeba hned využívat služeb nemravných řečníků nebo učených doktorů, kteří zemskému právu beztak málo rozumí. Stranám doporučuje, aby využily možnosti obhajovat se samy a spoléhaly více na předložené důkazy než na břitký jazyk a vtípnost „*vymlůvačů*“.

Zatímco Viktorin Kornel ze Všehrd kritizuje především způsob, jakým řečníci obchází spravedlnost, současník Všehrdův, univerzitní mistr, pražský měšťan Jan Pašek z Vratu (ante 1470–1533),⁴⁷ úskoky a právní kličky neodsuzuje. Sám jako prokurátor jich zřejmě využil několikrát, jak prozrazuje Paškův životopis zachycený ve Starých letopisech českých: „... *protože dovedl mluvit a vyznal se v právech a v zemském zřízení, byl prokurátorem u zemského soudu i při jiných soudech a vedl pře pro pány a rytíře. Městská práva měl v malíčku a říkal často, že mají voskový nos, který můžeš ohnout, na kterou stranu chceš – napravo nebo nalevo.*“⁴⁸

⁴² Rozbor textu s důrazem na etický rozměr Štítného díla u ŠTACHOVÁ, N. Tomáš Štítný ze Štítného a jeho etický odkaz soudcům. In: Dny práva – 2013. 7. ročník mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity (v tisku).

⁴³ VRTÁTKO, Antonín Jaroslav (ed.). *Thómy z Štítného Knihy naučení křesťanského*. Na oslavu stoleté památky narození Josefa Jungmanna sbor Matice české. Z rukopisu musejního. Praha: F. Řivnác, 1873, s. 82.

⁴⁴ Štítný v citovaném traktátu srovnává úroveň církevního a světského soudnictví. Církevnímu sice vytýká řadu pochybení, ale světské soudy podle něj zasluhují větší odsudek: „*A když i v duchovních súdech ... mnoho se děje protiv pravdě pro zlost a chytrost lidskú, tak od súdek, jako od řečníkův, i také od těch, ješto se súdie; ... co jest pak zlého v našich hřešných zemských práviech, ješto jest ještě v nich mnoho pohanského obyčeje!*“ – ERBEN, K. J. (ed.). *Tomáše ze Štítného Knížky šestery*, s. 147. Citát z Ondřeje z Dubé viz pozn. 40.

⁴⁵ K osobě autora srov. úvod edice JIREČEK, H. (ed.). *M. Viktorina ze Všehrd O právích země české knihy devatery*. Praha: Všehrd, 1874; dále speciální číslo časopisu Právněhistorické studie vydané u příležitosti 500. výročí od narození Viktorina Kornela ze Všehrd – *Právněhistorické studie*. 1961, roč. 7.

⁴⁶ *CJB* III/3, s. 9, kap. I.

⁴⁷ Srov. VINAŘ, Otakar. Tři pražští primátoři. *Heraldika a genealogie*. 1996, roč. 29, s. 65–77, kde je shrnuta starší literatura; v širších souvislostech MACEK, Josef. *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526*. 1–2. 2. vyd. Praha: Academia, 2001, passim.

Špatnou pověstí proslul i jiný advokát, humanistický básník a spisovatel Michal Pěčka z Radostic (ca 1575–1576 – 1623).⁴⁹ Svou kariéru založil na věrnosti habsburskému domu a katolické víře, na kterou tajně přestoupil asi v roce 1617. Ačkoliv Pěčkovy básnické schopnosti ocenili někteří jeho současníci, pozdější literární kritika napadla jeho pobělohorské postoje a odsoudila jeho satirické básně namířené proti odbojným Čechům. Bezcharakterní jednání Pěčka projevilo také při potrestání účastníků povstání v roli soudce, což mu vysloužilo další opovržení. V roce 1609 nechal uveřejnit své dílo nazvané *Akcí a rozepře mezi filozofem, v lékařství doktorem a orátorem aneb prokurátorem, třmi vlastními bratry ...*,⁵⁰ které ve formě dialogu nechává zaznít obhajobě tří povolání: filozofa, lékaře a orátora. Hlavní otázkou, kterou si autor klade, je, kdo ze tří bratří nejvíce prospívá vlasti. Odpověď je nasnadě vzhledem k Pěčkově profesi, přesto nejde o spis, který by řečníky pouze vychvaloval: „Štastnější jest tato naše země česká, ješto ona ne jednoho, ani dva vejmluvné prokuratory má, ale všudy v každém městyse a skůro ve všech koutech více řečníků počítá nežli řemeslníků nebo skotáků. A proč to? Protože již nyní to řídké slovo orator za tohoto věku našeho velmi zhustlo, již kdo umí tři nebo čtyři slova vejslovně vyslabikovati, drží se za oratora. Tak velikou a řídkou ctnost na blekotném jazyku zakládá.“⁵¹ Ostrou kritiku řečníků, která zaznívá na několika místech, ovšem Pěčka mírní a řečníky ospravedlňuje, neboť podle jeho názoru i ostatní řemeslníci a učenci svého umění zneužívají a kazí pověst svému stavu. Výsledný nálezy, jenž je odpovědí na položenou otázku, vyznívá ve prospěch orátorů a prokurátorů. Pěčka se však snaží upozornit na to, že spravedlivý orátor je orátor ctnostný, který nesmí zneužívat svého daru výmluvnosti, musí být pokorný a mít náležitě vystupování.

O svou zkušenost s právníky se podělil také literát, kutnohorský měšťan a proslulý rebel Mikuláš Dačický z Heslova (1555–1626), který ve svých *Pamětech* zachytil několik, místy i dramatických scén, v nichž hrají hlavní úlohu řečníci.⁵² Kromě vedení rodinné kroniky se Mikuláš Dačický věnoval veršování. Cyklus satirických básní *Prostopravda* tepe různé neřády, praktiky řečníků nevyjímaje. Servítky si Dačický rozhodně nebere, jak plyne z latinského názvu básně *In iure oratores sunt hominum voratores*, v překladu

⁴⁸ PORÁK, Jaroslav – KAŠPAR, Jaroslav (ed.). *Ze starých letopisů českých*. Praha: Svoboda, 1980, s. 417. Jako tyranu jej prezentuje WINTER, Z. *Děje vysokých škol pražských od cessí cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409–1622)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1897, s. 33.

⁴⁹ Základní informace o autorovi přináší TRUHLÁŘ, Antonín – HRDINA, Karel – HEJNIC, Josef – MARTÍNEK, Jan. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě* 4. N–Ř. Praha: Academia, 1973, s. 123–132. Nejnověji se osobností i rozbořem níže citovaného Pěčkova díla zabýval PIŠNA, Jan. Dílo „Akcí a rozepře ...“ Michala Pěčky z Radostic jako pocta prokurátorům. In: E. G. Šidlovský – V. Valeš – J. Polesný (ed.). *Melior est adquisitio scientiae negotiatione argenti. Pocta Prof. Ignácovi Antonínovi Hrdinovi, O. Praem. k šedesátým narozeninám*. Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2013, s. 215–223.

⁵⁰ Celý název zní: *Akcy a Rozepře Mezy Filozoffem, w Lékařstwiij Doktorem, a Orátorem aneb Prokurátorem Třmi vlastnjmi Bratry, Kterýby z nich Obcy a Wlasti swé neyplatněgšsý a nevyžitečněgšsý býti a tak wedlé Kssafftu Otcoswského dwau djuu Statku po něm dostati měl. Yak Včeným a Maudrým tak y Prokurátorům weymluwným a wssechněm Lidem Obcy a Wlasti swé slaužjčjm milá, prospěšsná, a vžitečna*. Vydaná od Michala Piečky Smržického z Radostic ... Cum Facultate Superiorum. (Wytisštěno w Starém Městě Pražském v Pawla Sessya 1609). Popis tisku u HORÁK, František. *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*. Díl II. Tisky z let 1501–1800. Část VI. P-Píseň. Praha: ČSAV, 1956, s. 141, č. 7170.

⁵¹ MZK v Brně, sig. ST1-0024.998, G IIIa (nepag.).

⁵² Tak např. k roku 1608 Dačický zaznamenal vraždu, kterou spáchal opilý kutnohorský řečník, bývalý havíř, jenž zastřelil svého bratra – z HESLOVA, Mikuláš Dačický. *Paměti*. S úvodem Josefa Janáčka. Praha: Akropolis, 1996, s. 258–259. Dačického životopis viz úvodní Janáčkovu studii.

„právníci jsou vyděrači lidí“.⁵³ Hned v úvodu Dačický upozorňuje na běžnou praxi, kdy se ve městech mohl řečníkem stát prakticky kdokoliv, aniž by měl k tomu jakékoliv předpoklady nebo vzdělání: „*Mnohý jsouce řemeslníkem, krejčím, ševcem, kožišníkem, hlediž, a on juž řečníkem. Těžko rukama dělati, lechčeji hubou hejbatí. Nechce jse k řemeslu znáti, rači bude z peněz lháti.*“⁵⁴ Kritika Dačického potírá nejen ziskuchtivost a lakomství, ale i vychytralost řečníků, kterým je nejlépe se vyhnout.

Úctyhodná řada stížností na právníký stav⁵⁵ dochovaná v teoretických spisech právníků i satiricky laděných verších humanistických básníků, svým způsobem zachycuje výjimečně jasný obraz ideálního zástupce advokátského stavu. Tento dokonalý obraz zůstává ovšem skryt za jízlivými poznámkami kritiků soudobé společnosti, v níž se mohou uplatnit i ti, kteří zneužívají řečnického povolání k vlastnímu prospěchu. Vidět pouze tuto negativní stránku by ale znamenalo vnímat prameny jednostranně. Negativní reakce pranýřující neřesti advokátů, ať už pocházejí z prostředí městského nebo zemského, v sobě a priori obsahují také vědomí dobrého řádu, pnutí k ideálu, vyšší Spravedlnosti. Kritika zlořádu a zkaženosti se může zrodit jedině tam, kde je zakořeněna představa o nejvyšších morálních kategoriích, k nimž by měl advokát směřovat. Míra kritiky skutečnosti je tedy ve své podstatě ukazatelem míry povědomí o tom, jak by měl vypadat spravedlivý řád.

ZÁVĚR

Klíčový problém, kterým jsme se zabývali v našem příspěvku, souvisí s možnostmi právněhistorického uchopení vývoje vztahu profese advokáta a mravnosti. Korpus textů dotýkající se členů advokátského stavu a výkonu jejich povolání, který jsme analyzovali, lze přirovnat k pestrobarevným kamínkům v krasohledu, jež vytváří vždy nové obrazy založené na křehké struktuře vzájemnosti a rovnováhy jednotlivých prvků, které koexistují v zájmu celku – řádu. Pochopit výpověď citovaných pramenů znamená mít neustále před očima zoufalství i naději, každodenní selhávání v naplňování ideálu advokáta i víru v možnost uskutečnění tohoto ideálu mravní obhajobou spravedlnosti. Dualismus dobových svědectví, jež odkrývají oba póly – skutečnost a ideál – analogicky odráží existenci svébytného řádu středověkého světa. Zachovávající tuto dvojnásobnost musíme dbát na to, abychom neupřednostňovali jeden z těchto pólů na úkor druhého, což by vedlo k zásadnímu zkreslení našeho obrazu středověkého světa. Ten by se jevil buď příliš zoufalý, nebo příliš romantický.

⁵³ PETRŮ, Eduard – PRAŽÁK, Emil (ed.). *Mikuláš Dačický z Heslova Prostopravda. Paměti*. Praha: Státní nakl. krásné literatury, hudby a umění, 1955, s. 95–97.

⁵⁴ PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (ed.). *Mikuláš Dačický*, s. 95.

⁵⁵ Další stížnosti z městského prostředí uvádí WINTER, Z. *Kulturní obraz*, s. 715–735. Převahu negativních soudů adresovaných advokátům a prokurátorům připouští pro uvedené období KINDL, Vladimír. Uplatnění právních poznatků v Čechách a na Moravě v 15. a 16. století. In: Michal Skřejpek a kol. *Právníký stav a právníké profese v minulosti*. Praha: Havlíček Brain Team, 2007, s. 135. Neblahý stav přetrvál nicméně i později. Jako pars pro toto může sloužit Šporkův Hercomannus Magnus – část německého spisu přeložil HRDINA, Ignác Antonín. Advokát-kněz spravedlnosti? (Podle Šporkova Herkomana Velikého k 60. Narozeninám Karla Schelleho. In: M. Frýdek – J. Tauchen (ed.). *Pocta Karlu Schellemu k 60. narozeninám*. Ostrava: Key Publishing, 2012, s. 343–348.

Na základě takto uchopeného řádu středověké společnosti se lze ptát po úloze advokátů pohybujících se v jeho rámci. S přihlédnutím k pramenům se ukazuje, že se jejich role nevyčerpává konkrétní právní praxí, službou vykonávanou v zájmu klientů. Dobrá služba totiž dává prostor pro zkušenost s univerzálně chápanou spravedlností, zprostředkovává vztah mezi právem a morálkou. Bez elementární etiky advokátského povolání je jakýkoliv spravedlivý právní řád umrtvován, neožívá, obsah jeho norem se nemůže plně rozvinout a naplnit etickou maximu – být spravedlivým. Proto, pokud advokát soustavně nevytváří živé propojení s morálkou a nejedná tak, že spolu se zájmy své strany hájí také spravedlnost, selhává v úloze, ke které byl povolán.

Dokonale by toto povolání mohl ztělesňovat jen světec. V tomto duchu se k advokátům obrací i Tomáš Štítný ze Štítného ve své lamentaci na právnícký stav, do něhož zahrnuje i advokáty, když se táže, proč se tak málo právníků stává světci. Pravý důvod podle Štítného spočívá v tom, že právníky více přitahuje finanční odměna za vykonané služby než odměna, které se jim dostane v nebi, více světská pocta než Pravda.⁵⁶ Povzdech Štítného nad situací, kdy se nedostává svatých právníků, tvoří ale pouze jedno rameno pomyslných vah. Na druhém se setkáváme se sv. Ivem, který svým ochranným gestem tak působivě zachyceným Matyášem Braunem na Karlově mostě, vyrovnává zoufalství a dává naději.

Mgr. et Mgr. Naďa Štachová, Ph.D.

Právnícká fakulta Masarykovy univerzity

⁵⁶ ERBEN, K. J. (ed.). *Tomáše ze Štítného Knížky šestery*, s. 149.

Nada Štachová

Life in a Gown: On the Origin of Advocates in the Czech lands

Abstract: The crucial question of this paper is how to deal with ethics of advocates from the perspective of history of law. Sources of ecclesiastical and secular environment, which demonstrate the activities of advocates, can be divided into two groups. The first emphasizes the ideal of morality and justice. The other registers complaints against advocates who are faced with severe criticism, basically from the moment they appear regularly in the judicial forum. To perceive the negative comments about advocates, which surely outweigh to positive ones, would mean to read their message unilaterally. Behind the critique of corrupt advocates, one can sense a clear awareness of the ideal of morality, which embodies St. Ives.

Key words: advocates, ethics, Czech lands, Middle Ages, law